

Problematyka prania brudnych pieniędzy w regulacjach prawnomiędzynarodowych, europejskich i krajowych

PRZEMYSŁAW SIEJCZUK

Pranie brudnych pieniędzy można zdefiniować jako wprowadzanie do obrotu gospodarczego wartości majątkowych będących korzyścią z czynu zabronionego w celu nadania im pozorów legalnego pochodzenia. Proceder ten jest ściśle związany z działalnością przestępczą, zwykle w jej najbardziej groźnym wymiarze, mającą bowiem często charakter zorganizowany. Zjawisko to w ostatnich latach stało się jednym z ważniejszych zagrożeń dla rozwoju gospodarczego Polski, Europy i świata. Opracowanie stanowi próbę syntetycznego przedstawienia najważniejszych uregulowań międzynarodowych, regulacji Unii Europejskiej i krajowych w zakresie przeciwdziałania procederowi prania brudnych pieniędzy i jego zwalczania. Zawiera też krótką charakterystykę samego zjawiska i jego skutków.

Geneza i pojęcie prania brudnych pieniędzy

Powstanie terminu „pranie brudnych pieniędzy”¹ łączy się z okresem prohibicji w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 20. XX w. i tworzącymi się wtedy przestępczymi strukturami o charakterze mafijnym. Zorganizowane grupy przestępcze czerpały wysokie zyski z nielegalnej produkcji, sprzedaży i przemytu napojów alkoholowych, z hazardu oraz prostytucji, podczas gdy oficjalnym źródłem dochodów ich członków była działalność handlowa i usługowa. Najczęściej było to prowadzenie sklepów spożyw-

¹ Por.: J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, wyd. Zakamycze, Kraków 2004, s. 29; E. Pływaczewski, *Pranie brudnych pieniędzy. Możliwości przeciwdziałania z uwzględnieniem roli systemu bankowego*, wyd. Dom Organizatora, Toruń 1993, s. 9; J. Grzywacz, *Pranie pieniędzy*, wyd. Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2010, s. 13 i nast.; Zob. też: W.C. Gilmore, *Brudne pieniądze: metody przeciwdziałania praniu pieniędzy*, PWE, Warszawa 1999.

czych, myjni, a także publicznych pralni odzieży, czyli miejsc, w których łatwo było ukryć rzeczywisty obrót. Właśnie w tych miejscach księgowano dochody nielegalne jako przychód z legalnej sprzedaży towarów i usług². W ten sposób „brudne” pieniądze razem z utargiem, np. z pralni, podlegały opodatkowaniu i już jako „czyste” wracały do właścicieli, a następnie trafiały do obiegu.

Za autora pomysłu legalizacji nielegalnych dochodów uważa się często Meyera Lansky'ego³, który jako jeden z pierwszych przestępców docenił znaczenie legalnego funkcjonowania majątku i jego dokumentacji. Stało się to po tym, jak Al Capone⁴ został aresztowany pod zarzutem uchylania się od płacenia podatków, mając na sumieniu zdecydowanie cięższe zbrodnie. M. Lansky jako pierwszy wykorzystywał politycznie stabilne i niezależne państwa, tzw. raje podatkowe, oraz anonimowość kont bankowych w innych państwach, np. w Szwajcarii. Jego metody są stosowane przez przestępców do dziś⁵. Z czasem katalog źródeł, z których pochodzą brudne pieniądze, rozszerzał się i obecnie można do nich zaliczyć praktycznie każdą działalność przestępczą prowadzoną na szeroką skalę i przynoszącą duże zyski⁶. W doktrynie wypracowano szereg definicji omawianego zjawiska, które z reguły określają je jako ukrywanie nielegalnego pochodzenia uzyskanych korzyści w celu bezpiecznego ich włączenia do legalnego obrotu finansowego i gospodarczego⁷.

² M.M. Żołna, *Zjawisko prania brudnych pieniędzy w prawie Unii Europejskiej*, „Edukacja Prawnicza”, nr 10 (82), październik 2006 r., s. 12.

³ Własc. Majer Suchowliński (ur. 4 lipca 1902 w Grodnie, zm. 15 stycznia 1983 w Miami Beach) – jeden z najbardziej znanych amerykańskich przestępców. Za: <http://omertahistoriamafii.fm.interia.pl/meyperlansky.html> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁴ Jeden z najbardziej znanych szefów mafii w USA w okresie prohibicji.

⁵ J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 14.

⁶ W kontekście rozważań dotyczących pochodzenia brudnych środków można wyróżnić trzy rodzaje pieniędzy, dochodów czy też wartości:

- czyste – uzyskiwane w ramach legalnej działalności, z której odprowadzone zostały wszelkie należności publicznoprawne;
- szare – uzyskiwane w głównej mierze z tzw. szarej strefy, gdzie działalność gospodarcza prowadzona jest bez zezwolenia lub bez wywiązywania się z obowiązków fiskalnych lub z naruszeniem praw pracowniczych (zatrudnianie pracowników „na czarno”);
- brudne – nielegalne dochody pochodzące z działalności przestępczej, przede wszystkim zorganizowanej, prowadzonej na dużą skalę, która często posiada charakter międzynarodowy.

Za: J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy. Kryminologiczna i kryminalistyczna ocena transakcji podejrzanych*, wyd. Twigger, Warszawa 2002, s. 23. Por. też.: J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 30.

⁷ Zob. np.: B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 31; E. Pływaczewski, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 19; M. Prengel, *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, TNOiK, Toruń 2003, s. 103.

Metody prania brudnych pieniędzy

Pranie pieniędzy jest złożonym przestępstwem, wiążącym się z popełnieniem innego czynu karalnego, przynoszącego nielegalne korzyści, które następnie muszą zostać wprowadzone do legalnego obrotu. Przestępstwo pierwotne jest zazwyczaj jedną ze szczególnie groźnych form przestępczości zorganizowanej, jak np.: produkcja narkotyków i handel nimi; nielegalny handel bronią, materiałami wybuchowymi i radioaktywnymi; fałszerstwa pieniędzy i papierów wartościowych; oszustwa finansowe (podatkowe, kredytowe, celne i ubezpieczeniowe); handel ludźmi i narządami ludzkimi; nielegalny transport odpadów szczególnie szkodliwych dla środowiska; prostytucja oraz hazard⁸.

Legalizacja dochodów pochodzących z takich czynów sprowadza się do dokonywania rozmaitych czynności fizycznych, prawnych i finansowych, zmierzających do stworzenia możliwie największego dystansu między korzyściami uzyskanymi z przestępstwa a ich źródłem, i ma na celu nadanie im pozorów zgodności z prawem. Działania te mogą polegać zarówno na zupełnie nielegalnych operacjach naruszających przepisy finansowe i karne, jak i operacjach naruszających wewnętrzne normy proceduralne instytucji rynku finansowego, a nawet legalnych operacjach finansowych, ukierunkowanych jednak na uwiarygodnienie środków pochodzących z przestępstwa.

Proces prania brudnych pieniędzy jest najczęściej dzielony przez ekspertów na trzy etapy⁹, z których każdy obejmuje szereg szczegółowych technik i metod. Te etapy to: lokowanie (*placement*), maskowanie (*layering*) oraz integracja (*integration*). Lokowanie (określane też jako umiejscawianie) polega na faktycznym wprowadzeniu gotówki uzyskanej z nielegalnej działalności do systemu finansowego. Jest to pierwszy moment zetknięcia się bezprawnie uzyskanych środków z legalnym rynkiem finansowym. Na tym etapie, uważanym powszechnie za najbardziej podatny na wykrycie, stosuje się najczęściej: fizyczną wpłatę gotówki na rachunek bankowy¹⁰ oraz mieszanie nielegalnych środków z dochodami z legalnej działalności gospodarczej

⁸ J.W. Wójcik, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 23 i nast. Por. też: E. Frejtag-Mika, „Pranie” brudnych pieniędzy, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania w Warszawie*, nr 2/2000, s. 47.

⁹ Por.: J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 33; E. Pływaczewski, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 33; J.W. Wójcik, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 31. W literaturze mówi się też o modelu dwuetapowym, stanowiącym pewną modyfikację opisanego modelu trójetapowego, por.: J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 46 i nast.

¹⁰ W przypadku wielu powtarzanych systematycznie wpłat technikę tę określa się mianem *structuring*; w przypadku gdy wpłat dokonuje wiele osób (często podstawionych, tzw. słupów), które dokonują systematycznych wpłat poniżej określonych limitów, mówi się o *smurfowaniu*.

(*blending*)¹¹. Maskowanie (warstwowanie, ukrywanie) polega na tworzeniu systemu skomplikowanych transakcji finansowych w celu oddzielenia nielegalnie osiągniętych zysków od źródła ich pochodzenia. Charakterystycznymi cechami tej fazy są: duża liczba transakcji, często brak ich ekonomicznego uzasadnienia oraz zmiana formy pranych środków pieniężnych. Techniki wykorzystywane na tym etapie to m.in.: przelewy elektroniczne do zagranicznych banków; transakcje za pomocą instrumentów finansowych; przelewy na nieistniejące konta nieistniejącego klienta – dokonywane z rachunku zagranicznego, po czym kwota taka przekazywana jest przez bank z powrotem. Integrowanie (legitymizacja) to ostatnia faza cyklu wprowadzania brudnych pieniędzy do obrotu. Polega ona na znalezieniu odpowiedniego usprawiedliwienia dla pojawienia się znacznych środków materialnych w legalnym obrocie gospodarczym. Pomyślnie przeprowadzone na tym etapie transakcje powodują, że uzyskane nielegalnie dochody stwarzają pozory legalności i mogą być bez konsekwencji wykorzystywane przez właściciela. Stosowane są tutaj takie działania, jak: zakup i sprzedaż drogich dóbr trwałych¹²; zaciąganie i spłata kredytu¹³; udzielanie kredytów (pożyczek) na atrakcyjnych warunkach legalnie działającym przedsiębiorcom oraz zaciągnięcie kredytu zabezpieczonego depozytem¹⁴. Należy podkreślić, że w wielu przypadkach poszczególne fazy są od siebie wyraźnie oddzielone, w innych natomiast mogą występować równolegle lub zachodzić jedna na drugą.

Skala zjawiska prania brudnych pieniędzy

Skala zjawiska prania brudnych pieniędzy nie jest dokładnie znana¹⁵ i może być określana jedynie szacunkowo, brakuje bowiem wiarygodnych

¹¹ Przystępcy wykorzystują podmioty gospodarcze o takim profilu działalności, gdzie przepływ gotówki jest duży i trudny do oszacowania. Odpowiednie są restauracje, pizzerie, puby, kawiarnie, kafejki internetowe, punkty skupu złomu, kasyna i systemy gier losowych.

¹² Wykorzystywane są przede wszystkim takie dobra, jak nieruchomości, jachty, samochody i antyki. Dodatkowo może dochodzić do zaniżania zawartej w umowie ceny, a różnica dopłacana jest nieoficjalnie. Odsprzedaż powoduje realizację zysku, który uzasadnia uzyskiwanie znacznych dochodów.

¹³ Metoda ta polega na spłacie brudnymi pieniędzmi legalnie zaciągniętego kredytu przez przedsiębiorstwo pozostające pod kontrolą przestępców.

¹⁴ Sprawca zakłada długoterminową lokatę, a jednocześnie w innym banku, najczęściej zagranicznym, zaciąga kredyt na podstawie gwarancji bankowej zabezpieczonej lokatą. W takim przypadku spłata może być dokonywana zarówno z pranych pieniędzy, jak i z lokaty.

¹⁵ Pojawiały się nawet doniesienia o podejrzeniach udziału Watykanu w praniu pieniędzy. Zob.: T. Bielecki, *Ciemne interesy banku Watykanu*, http://wyborcza.pl/1,76842,6902798,Ciemne_interesy_banku_Watykanu.html (dostęp: 31 sierpnia 2012 r.).

danych opisujących problem w skali światowej. Podkreślają to eksperci grupy specjalnej do przeciwdziałania praniu pieniędzy (Financial Action Task Force, FATF)¹⁶, wskazując¹⁷, że aktywność w zakresie prania brudnych pieniędzy odbywa się – jako z natury nielegalna – poza oficjalnymi statystykami ekonomicznymi i finansowymi. Niemożliwe jest więc przedstawienie realnych szacunków dotyczących problemu i dlatego FATF sama nie publikuje danych w tym zakresie. Dla zobrazowania skali problemu podawane są i FATF przytacza np. wyliczenia Międzynarodowego Funduszu Walutowego z 1998 r., według których skumulowany rozmiar prania brudnych pieniędzy na świecie mógł mieścić się w przedziale 2–5 proc. światowego PKB. Wskazywałoby to, że wartość wypranych w 1998 r. na świecie pieniędzy wahałaby się między 590 mld a 1,5 bln dolarów. FATF odwołuje się też do nowszych szacunków przeprowadzonych przez Biuro ONZ do spraw narkotyków i przestępczości (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC), według których w 2009 r. przestępczość narkotykowa i zorganizowana wygenerowały środki finansowe sięgające 3,6 proc. światowego PKB, z czego 2,7 proc. (tj. 1,6 bln dolarów) zostało „wypranych”.

Próby szacowania skali problemu podejmowane były także przez przedstawicieli nauk ekonomicznych przy wykorzystaniu różnych modeli makroekonomicznych¹⁸. Prezentowane dane – co podkreślają autorzy – obarczone mogą być jednak dużym błędem. Wynika z nich, że wysokość środków finansowych, jakie podlegają praniu, systematycznie rośnie. Według szacunków, w Stanach Zjednoczonych w 1989 r. proces ten sięgał 6,7 proc. PKB (ok. 430 mld dolarów) i 8,7 proc. PKB (ponad 790 mld dolarów) w 2001 r., a w krajach wspólnoty europejskiej (potem UE) osiągnął odpowiednio 14,1 proc. PKB (ponad 1 bln dolarów) i 18,6 proc. PKB (1,73 bln dolarów)¹⁹.

Sygnaly o rosnącym zagrożeniu i nowych metodach prania brudnych pieniędzy w państwach UE systematycznie pojawiają się w otwartych rapor-

¹⁶ Grupa specjalna do przeciwdziałania praniu pieniędzy, The Financial Action Task Force (FATF), jest organem międzyrządowym, utworzonym w 1989 r. przez grupę G-7 (Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy, Japonia, Stany Zjednoczone i Kanada), wyznaczającym standardy oraz opracowującym i promującym działania służące zwalczaniu prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu. Organ ten liczy obecnie 36 członków: 34 państwa oraz 2 organizacje regionalne, a także 30 obserwatorów: 8 organów regionalnych o charakterze zbliżonym do FATF oraz ponad 22 organizacje i organy międzynarodowe. Zob.: <http://www.fatf-gafi.org/pages/aboutus/membersandobservers/> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

¹⁷ <http://www.fatf-gafi.org/pages/faq/moneylaundering/> (dostęp 21 sierpnia 2012 r.).

¹⁸ P. Reuter, E.M. Truman, *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, wyd. Peterson Institute for International Economics, 2004, s. 11 i nast.

¹⁹ *Ibidem*, s. 14.

tach Europolu²⁰. Raport z 2004 r. podkreślał – w roku wejścia Polski do UE – wysoki stopień skuteczności i zróżnicowania metod stosowanych przez polskie zorganizowane grupy przestępcze²¹.

Dodatkowo na silne związki zorganizowanych grup przestępczych, które starają się wprowadzić znaczące środki pochodzące z przestępstw do legalnego obrotu, wskazują na konkretnych przykładach zrealizowanych spraw raporty Europejskiego Urzędu do spraw Zwalczenia Nadużyć Finansowych. W raporcie za 2011 r.²² podano, że roczne straty związane z przemytem papierosów (głównie z Rosji i Ukrainy) w państwach UE wynoszą ok. 10 mld euro²³.

Jako że zjawisko prania brudnych pieniędzy wiąże się ściśle z działalnością grup przestępczych, jego skala zależy też od stopnia ingerencji środowisk przestępczych w obrót gospodarczy i działalność przedsiębiorców. Tradycyjnie przestępczość zorganizowana ma silną pozycję we Włoszech²⁴, gdzie funkcjonuje wiele struktur mafijnych. Mafia czerpie zyski m.in. z haraczu – płaci go ok. 60 proc. firm w dużych miastach Włoch, a coraz częściej sposobem zarobku jest przyjmowanie zamówień przez kontrolowane firmy oraz oszustwa przy uzyskiwaniu subwencji. Jak wynika z raportu²⁵ ogłoszonego przez włoski Związek Kupców, przestępczość zorganizowana jest obecna we wszystkich dziedzinach gospodarki: w produkcji żywności, turystyce, nieruchomościach, finansach, usługach biznesowych, usługach dla konsumentów indywidualnych, a roczne obroty Cosa Nostry, kamorry i innych organizacji mafijnych wynoszą 7 proc. PKB we Włoszech (tj. ok. 90 mld euro).

Trudna sytuacja jest także w Rosji. Po rozpadzie Związku Radzieckiego silne stały się rosyjskie grupy przestępcze – ocenia się, że w latach 90. XX w. ponad 70 proc. prywatnych przedsiębiorstw i banków płaciło mafii haracz w wysokości 10-20 proc. swoich zysków. Szacuje się też, że rosyjskie struktury przestępcze kontrolują w tym państwie ok. 40 proc. firm poprzez wymuszanie udziałów. Duży udział w światowej przestępczości zorganizowanej mają też chińskie triady, japońska jakuza i kolumbijskie kartele narkotykowe.

²⁰ Zob. np. *2004 European Union Organised Crime Report*, s. 13; *EU Organised Crime Threat Assessment 2006*, s. 14; *OCTA 2011 EU Organised Crime Threat Assessment*, s. 9 i 42, www.europol.europa.eu (dostęp: 23 listopada 2012 r.).

²¹ *2004 European Union Organised Crime Report*, s. 9, www.europol.europa.eu (dostęp: 23 listopada 2012 r.).

²² *The OLAF Report 2011*, s. 26, www.ec.europa.eu/anti_fraud/index_pl.htm (dostęp: 23 listopada 2012 r.).

²³ *Ibidem*, s. 29.

²⁴ J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 24 i nast.

²⁵ *Największą firmą we Włoszech jest mafia*, PAP, 27 października 2007 r.

W Polsce, zgodnie ze sprawozdaniem Generalnego Inspektora Informacji Finansowej²⁶ (GIIF) za 2011 r.²⁷, do głównych obszarów ryzyka związanych z praniem brudnych pieniędzy należą: obrót paliwami, złodem, alkoholem i tytoniem; przestępstwa karnoskarbowe, a zwłaszcza tzw. transakcje karuzelowe²⁸; handel narkotykami oraz sprawy związane z grami losowymi i zakładami wzajemnymi²⁹. W wyniku przeprowadzonych postępowań GIIF przekazał do właściwych jednostek prokuratury 130 zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 299 k.k.³⁰, przez ok. 600 podmiotów, w związku z transakcjami o łącznej wartości ok. 3,9 mld zł.

Warto zauważyć, że proceder prania brudnych pieniędzy nie mógłby istnieć i rozwijać się bez szeregu czynników sprzyjających. Można do nich zaliczyć m.in. globalizację międzynarodowych rynków finansowych³¹, rosnącą swobodę przepływu kapitału i osób, rozwój rynków kapitałowych i idącą za tym dywersyfikację instrumentów finansowych, a także niedociągnięcia w systemie prawnofinansowym, niedoskonałości organizacyjne, niedostateczną współpracę międzynarodową oraz istnienie rajów podatkowych³².

²⁶ Generalny Inspektor Informacji Finansowej nadzoruje Departament Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów, który stanowi polską jednostkę analityki finansowej. Patrz przypis 67.

²⁷ *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2011 roku*, http://www.mf.gov.pl/_files_/giif/publikacje/spr_2011_v8a.pdf (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

²⁸ Transakcje karuzelowe służą uzyskaniu nienależnych korzyści z tytułu dokonywanych rozliczeń podatkowych (np. zwrot podatku VAT).

²⁹ W drugiej połowie 2009 r. kwestie gier losowych i zakładów wzajemnych stały się w Polsce przedmiotem szczególnego zainteresowania, a zaangażowanie kilku czołowych polityków w sprawy zmian legislacyjnych w tym zakresie było nawet powodem rekonstrukcji rządu w październiku i listopadzie 2009 r.

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553). Art. 299 penalizuje zachowanie mające na celu uniemożliwienie ustalenia przestępczego pochodzenia wartości majątkowych stanowiących korzyści z popełnionego przestępstwa.

³¹ O ewolucji międzynarodowych rynków finansowych zob. więcej: J. Sulmicki, *Stabilność rynków finansowych a wejście Polski do strefy euro*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2005, s. 47 i nast.

³² Jako raje podatkowe wymienia się najczęściej: Bermudy, Kajmany, Bahamy, Antyle Holenderskie, Liechtenstein, Luksemburg, Szwajcarię, Panamę, Kostarykę. Mianem raju podatkowego Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (The Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) określa obszar, w którym istnieje system prawny umożliwiający podmiotom zagranicznym redukcję obciążeń podatkowych w ich macierzystych krajach. Kraje te nie są zainteresowane ściganiem tego rodzaju przestępstw, a nawet ułatwiają ich dokonywanie m.in. poprzez liberalne systemy prawne z jednej strony, a z drugiej ściśle przestrzeganie tajemnicy bankowej. *Harmful Tax Competition – An Emerging Global Issue*, OECD, styczeń 1998 r. Za: J. Grzywacz, *Pranie...*, op. cit., s. 52.

Makroekonomiczne skutki prania brudnych pieniędzy

Pranie brudnych pieniędzy jest zjawiskiem niosącym poważne skutki zarówno dla gospodarki światowej, jak i dla poszczególnych państw oraz regionów, choć trudno jest jednoznacznie określić rzeczywisty wpływ, jaki wywiera ono na gospodarkę ze względu na brak wiarygodnych danych opisujących zjawisko w skali światowej. Kapitał o niewiadomym pochodzeniu może przeniknąć do globalnego systemu w sposób niezauważony, a w związku z tym trudne do rozróżnienia będą przepływy kapitałowe w pełni uzasadnione ekonomicznie od tych związanych z praniem pieniędzy.

Mimo braku jednoznacznych danych, można się zgodzić, że pranie brudnych pieniędzy wpływa na działalność biznesową, wysokość cen towarów i usług, oszczędności, a nawet zatrudnienie i wzrost gospodarczy. Oddziałuje negatywnie na sektor finansowy, jego płynność, reputację i stabilność, a także może dotyczyć sektora publicznego, gdy przestępcy – zainteresowani wypraniem nielegalnych dochodów – angażować się będą np. w procesy prywatyzacyjne³³.

Zatem mimo że działalność nielegalna nie jest rejestrowana w gospodarce, to niewątpliwie generuje znaczne przychody i wydatki. Angażuje zasoby ludzkie i kapitałowe, które zamiast w legalnej działalności wykorzystywane są przez szarą strefę lub grupy przestępcze. To z kolei może wpływać negatywnie na wzrost gospodarki legalnej. Zdarzają się jednak sytuacje, w których nielegalny kapitał ma pozytywne skutki. Dzieje się tak w przypadku rajów podatkowych, które poprzez dopływ nielegalnego kapitału mogą się rozwijać mimo np. wysokiej inflacji czy dużego deficytu budżetowego. W ten sposób promowane są gospodarki o słabym nadzorze państwa nad rynkiem finansowym, a równocześnie o restrykcyjnie przestrzeganej tajemnicy bankowej. Pomija się jednocześnie te, które rzeczywiście potrzebują kapitału lub zapewniają wyższą stopę zwrotu z inwestycji. Bezpośrednią konsekwencją tego stanu rzeczy jest mniej efektywne inwestowanie światowego kapitału, niż byłoby to możliwe w momencie wyeliminowania omawianego zjawiska³⁴.

Globalny wzrost gospodarczy ulega zatem spowolnieniu, m.in. na skutek – z punktu widzenia ekonomii – błędnej alokacji zasobów przez zorganizowane grupy przestępcze, które rozmieszczają środki, biorąc pod uwagę

³³ D. Masciandaro, E. Takáts, B. Unger, *Black Finance: The Economics of Money Laundering*, wyd. Edward Elgar Pub, 2007, s. 149.

³⁴ A. Wildowicz, *Makroekonomiczne skutki prania brudnych pieniędzy*, *Optimum – Studia Ekonomiczne*, nr 2/2005, s. 221–222.

jedynie swoje interesy (anonimowość, chęć ukrycia źródła pochodzenia środków itp.). Przestępcy są w stanie zaakceptować niejednokrotnie niższą stopę zwrotu z inwestycji po to, aby ograniczyć ryzyko zostania wykrytym przez organy sprawiedliwości³⁵.

Niektórzy ekonomiści dostrzegają związek przyczynowo-skutkowy między praniem pieniędzy a stopą wzrostu gospodarczego i twierdzą, że pranie pieniędzy jest negatywnie skorelowane ze wzrostem PKB. Według P.J. Quirka, 10-procentowy wzrost wartości pranych pieniędzy, wyrażonej przez liczbę zarejestrowanych przestępstw, spowoduje spadek stopy wzrostu PKB o 0,1 pkt. proc.³⁶.

Negatywną konsekwencją prania pieniędzy jest m.in. osłabienie stabilności międzynarodowego systemu gospodarczego. Całkowita wielkość aktywów związanych z omawianą problematyką jest tak duża, że transfer nawet części z nich może powodować poważne konsekwencje ekonomiczne. Na poziomie państwa gwałtowny napływ kapitału może wywierać istotny wpływ m.in. na kurs walutowy, stopy procentowe oraz ceny nieruchomości i gruntów. Może powodować aprecjację³⁷ waluty krajowej, co niekorzystnie oddziałuje na konkurencyjność eksportu i zwiększa nacisk na import towarów. Automatycznie pojawia się deficyt w obrotach bieżących i wzrasta atrakcyjność kredytów denominowanych w walutach obcych. Pranie brudnych pieniędzy może mieć również negatywny wpływ na import, jako że grupy przestępcze często wykorzystują nielegalne dochody do nabywania zagranicznych towarów luksusowych³⁸.

Często spółki kontrolowane przez grupę przestępczą świadczą sobie nawzajem usługi, zawyżając sztucznie ich wartość lub sprzedają sobie nawzajem towary po cenach bardziej atrakcyjnych niż rynkowe. Jest to zjawisko negatywne nie tylko z prawnego, ale również z ekonomicznego punktu widzenia, dotkliwe dla podmiotów uczciwie uczestniczących w obrocie gospodarczym. Ponadto następuje spadek zaufania do władzy, która powinna nadzorować przestrzeganie reguł gry rynkowej. Niewydolność instytucjonalna powoduje, że wytwarza się niekorzystny klimat biznesowy, co z kolei

³⁵ R.M. Lewandowski, *Makroekonomiczne konsekwencje prania pieniędzy*, w: A. Adamski (red.), *Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej*, TNOiK, Toruń 2003, s. 617.

³⁶ P.J. Quirk, *Money Laundering: Mudding the Macroeconomy*, w: *Macroeconomic implications of Money Laundering*, IMF Working Paper 96/66, za: R.M. Lewandowski, *Makroekonomiczne...*, op. cit., s. 624.

³⁷ Jest to wzrost kursu waluty krajowej względem walut zagranicznych.

³⁸ A. Wildowicz, *Makroekonomiczne...*, op. cit., s. 223.

odstrasza potencjalnych inwestorów³⁹. Może być to szczególnie dotkliwe dla państw rozwijających się, ponieważ inwestycje zagraniczne wiążą się często z importem nowych technologii, poprawą kwalifikacji pracowników oraz bezpośrednim dostępem do międzynarodowych kanałów dystrybucji⁴⁰. Inwestycje o takim charakterze często warunkują rozwój gospodarczy w wymiarze lokalnym, przyczyniając się do bardziej dynamicznego wzrostu jednego regionu kraju w porównaniu z innymi⁴¹.

Duże zagrożenie wiąże się z tym, że kapitał pochodzący z działalności przestępczej ma często charakter spekulacyjny i jego dynamiczne przepływy mogą działać destabilizująco na gospodarkę światową. Krótkookresowe inwestycje z nim związane mogą wywoływać nieoczekiwane zmiany w koniunkturze. Jest to efekt specyfiki współczesnych rynków finansowych, które odznaczają się wysokim stopniem integracji. Powiązania są tak silne, że kryzys na jednym rynku z łatwością może objąć też inne centra finansowe⁴².

Z kolei z punktu widzenia mikroekonomicznego podkreśla się, że organizacje przestępcze trudniące się praniem brudnych pieniędzy funkcjonują w sposób zbliżony do sprawnie działających przedsiębiorstw. W tym ujęciu zakłada się, że determinantami ich wyborów są w dużej mierze decyzje typowo ekonomiczne, takie jak np. rachunek kosztów, stopień niepewności, analiza szans i zagrożeń płynących z otoczenia oraz odpowiednia polityka zmierzająca do maksymalizacji zysków⁴³.

Negatywne skutki prania brudnych pieniędzy w gospodarce mają więc charakter wielopłaszczyznowy. Zostają przede wszystkim naruszone zasady, na których opiera się zdrowa gospodarka wolnorynkowa. Na skutek nielegalnych praktyk wypaczeniu ulega rola wolnej konkurencji. Działalność przestępcza związana z praniem brudnych pieniędzy uniemożliwia dokładne

³⁹ W innym ujęciu traktuje się grupy przestępcze jako konkurencyjnych dostawców dóbr na rynku. Wobec tego przyjmuje się, że obecność tego sektora może równocześnie działać mobilizująco. Zmusza bowiem rząd do walki konkurencyjnej, większej wydajności oraz kreowania stabilniejszych ram instytucjonalnych gospodarki. Por.: A. Wildowicz, *Makroekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 226.

⁴⁰ J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 114. Więcej o wymianie gospodarczej zob.: P. Sulmicki, *Międzynarodowa wymiana gospodarcza*, PWE, Warszawa 1977.

⁴¹ Por.: W. Bołkunow, *Ocena skuteczności polityki gospodarczej państwa wobec MSP na podstawie porównania dwóch województw: mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego*, „Polityka Gospodarcza”, SGH, nr 15-16/2008, s. 505.

⁴² A. Wildowicz, *Makroekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 227.

⁴³ Por.: A. Wildowicz: *Wybrane mikroekonomiczne aspekty i skutki procederu prania brudnych pieniędzy*, „Optimum – Studia Ekonomiczne”, nr 4/2004, s. 203 i nast.

oszacowanie podstawowych agregatów w skali makroekonomicznej⁴⁴, działa więc dezinformująco na decydentów, czego efektem mogą być błędy w prowadzonej przez państwo polityce gospodarczej. Podważone zostaje zaufanie do międzynarodowego systemu finansowego i instytucji w nim uczestniczących. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest destabilizacja i spowolnienie tempa wzrostu gospodarki światowej⁴⁵.

Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy

Inicjatywy o charakterze międzynarodowym

Pranie brudnych pieniędzy jako zjawisko ponadnarodowe, w okresie intensyfikacji procesów globalizacyjnych, w których uczestniczą systemy finansowe wielu państw, stwarza potrzebę poszukiwania rozwiązań w ramach współpracy międzynarodowej⁴⁶. Jedną z pierwszych inicjatyw ponadnarodowych w walce z praniem brudnych pieniędzy były zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy z 27 czerwca 1980 r.⁴⁷ w sprawie przeciwdziałania transferowi i ukrywaniu funduszy pochodzących z przestępstw, które jako pierwszy akt tej rangi zobowiązywały państwa do nakładania na ich systemy bankowe obowiązku identyfikacji klienta (*know your client*)⁴⁸. Postanowienia dotyczące zwalczania przestępstw prania brudnych pieniędzy zawierała też Konwencja nr 141 Rady Europy z 8 listopada 1990 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu⁴⁹ oraz konwencja Rady Europy sporządzona

⁴⁴ Agregat makroekonomiczny to suma wartości jednostkowych, np. PKB lub ogólny poziom cen. Agregat jest wynikiem procesu łączenia wielkości mikroekonomicznych w celu uzyskania makrowielkości gospodarczych.

⁴⁵ Por.: A. Wildowicz, *Makroekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 227 i nast.

⁴⁶ E. Pływaczewski, *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy z perspektywy międzynarodowej*, „Państwo i Prawo”, nr 8/2002, s. 43.

⁴⁷ Recommendation No. R (80) 10 on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=679105&Site=COE&BackColorInternet=DBDC-F2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁴⁸ Por.: M.M. Żoźna, *Zjawisko...*, *op. cit.*, s. 14.

⁴⁹ Konwencja nr 141 o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/141.htm> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.). Polska ratyfikowała Konwencję w 2000 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 46, poz. 394).

w Warszawie 16 maja 2005 r., rozszerzająca ten zakres o kwestie finansowania terroryzmu⁵⁰.

Kolejnym aktem dotyczącym omawianej materii była uchwalona przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego 12 grudnia 1988 r.⁵¹ deklaracja założeń w sprawie przeciwdziałania wykorzystywaniu systemu bankowego do prania brudnych pieniędzy. Postanowienia deklaracji nie są normami prawa międzynarodowego, lecz swoistym słownikiem zasad dobrej praktyki bankowej, a ich przestrzeganie leży w interesie uznanych instytucji finansowych. Zgodnie z nimi, podstawowym zadaniem organów nadzoru bankowego jest zagwarantowanie finansowej stabilności banków, dla której proceder prania brudnych pieniędzy stanowi poważne zagrożenie. Podkreślają obowiązki w zakresie identyfikacji klienta, współpracy z władzami publicznymi oraz konieczność odmowy przeprowadzenia lub pośredniczenia w transakcjach, co do których zachodzi podejrzenie, że mogą być związane z praniem pieniędzy⁵².

Jednym z pierwszych aktów, podejmujących próbę zdefiniowania prania brudnych pieniędzy, do którego odwoływali się autorzy regulacji przyjętych później przez państwa Wspólnot Europejskich, była Konwencja Narodów Zjednoczonych z 20 grudnia 1988 r. o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi⁵³, zwana konwencją wiedeńską. Konwencja w art. 3 ust. 1 pkt b określiła pranie brudnych pieniędzy jako działanie zmierzające do zatarcia związku między przestępstwem a środkami pieniężnymi, które z tego przestępstwa się wywodzą. Nałożyła na

⁵⁰ Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.). Polska ratyfikowała Konwencję w 2000 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028).

⁵¹ Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego został utworzony w 1974 r. i działa przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych, założonym w 1930 r. i zrzeszającym banki centralne różnych państw w celu ułatwienia współpracy międzynarodowej. Organ ten zrzesza przedstawicieli banków z 27 państw: Argentyny, Australii, Belgii, Brazylia, Kanady, Chin, Francji, Niemiec, Hongkongu, Indii, Indonezji, Włoch, Japonii, Korei, Luksemburgu, Meksyku, Holandii, Rosji, Arabii Saudyjskiej, Singapuru, RPA, Hiszpanii, Szwecji, Szwajcarii, Turcji, Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych. Jego zadaniem jest tworzenie i rozpowszechnianie reguł efektywnego nadzoru bankowego oraz zapewnienie międzynarodowej współpracy na tym polu. Więcej zob.: <http://www.bis.org/bcbs/> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁵² Por.: J. Grzywacz, *Pranie...*, op. cit., s. 147; B. Maruszewska-Baranek, *Przeciwdziałanie i zwalczanie prania pieniędzy w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Zeszyty Prawnicze Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji w Bytomiu, nr 1/2-2008, s. 123; M.M. Żołna, *Zjawisko...*, op. cit., s. 15.

⁵³ United Nations convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances, http://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.). Ratyfikowana przez Polskę 30 kwietnia 1994 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69).

państwa-sygnatariuszy obowiązek penalizacji czynów związanych z praniem pieniędzy pochodzących z handlu narkotykami, przy czym nie wykluczyła możliwości kwalifikowania do tej kategorii także innych przestępstw⁵⁴.

Jedną z najistotniejszych instytucji zajmujących się walką z praniem brudnych pieniędzy na arenie międzynarodowej jest jednak FATF⁵⁵. Do podstawowych aktów grupy specjalnej należy opracowany w 1990 r. dokument zatytułowany „40 zaleceń FATF”⁵⁶, którego celem jest ustanowienie podstawowych standardów w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów osiąganych w wyniku działalności przestępczej. W treści zaleceń wzięto pod uwagę regulacje konwencji wiedeńskiej z 1988 r., a także zalecenia Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego. Ogłoszone w 1990 r. zalecenia skupiają się na trzech podstawowych obszarach: wzmocnieniu systemów prawnych poszczególnych państw, zwiększeniu roli systemu finansowego w walce z praniem brudnych pieniędzy oraz wzmocnieniu współpracy międzynarodowej. Według ekspertów⁵⁷, standardy te stanowią kompleksowy program zwalczania zjawiska prania pieniędzy. Jedną z inicjatyw FATF było także stworzenie w 2000 r. listy państw i terytoriów, które nie chcą współpracować w zakresie przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy⁵⁸.

Najnowsze wersje zaleceń z 2004⁵⁹ i 2012⁶⁰ r. dotyczą już nie tylko prania brudnych pieniędzy, ale odnoszą się także do zwalczania finansowania międzynarodowego terroryzmu i proliferacji broni masowego rażenia. Twórcy zaleceń uznali, że oba zjawiska można zwalczać za pomocą zbliżonych środ-

⁵⁴ Por. art. 4 ust. 3 Konwencji.

⁵⁵ Patrz przypis 14.

⁵⁶ FATF 40 recommendations, <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/document-s/40recommendations.html> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁵⁷ W.C. Gilmore, *Brudne...*, *op. cit.*, s. 118.

⁵⁸ W latach 2000–2006 na liście znalazły się 23 takie jurysdykcje. Ostatni kraj został skreślony z listy w październiku 2006 r. Działania te są więc skuteczne, jednak pojawiły się w tym zakresie głosy krytyki pod adresem FATF. Zarzuty dotyczą kierowania się bardziej względami politycznymi niż ekonomicznymi, co wypacza walkę z procederem prania pieniędzy. Czarna lista miałaby służyć zatem jako instrument nacisku na państwa pozostające poza sferą wpływów FATF, podczas gdy nie wszyscy członkowie organizacji sami są w stanie wypełnić wszystkie zlecenia (w tym USA i Wielka Brytania). Lista miałaby więc głównie służyć do ochrony interesów podatkowych bogatych członków. Zob.: J. Harvey, *Controlling The Flow Of Money Or Satisfying The Regulators?*, w: P. van Duyne, K. von Lampe, M. van Dijck, J.L. Newell (red.), *Organised Crime Economy, Managing Crime Markets In Europe*, Nijmegen 2005, s. 54, za: E. Pływaczewski, *Standardy przeciwdziałania procederowi prania pieniędzy*, „Państwo i Prawo”, nr 10/2007, s. 97.

⁵⁹ <http://www.fatf-gafi.org/documents/repository/40recommendations.html> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁶⁰ <http://www.fatf-gafi.org/documents/repository/fatfrecommendations2012.html> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

ków⁶¹. Efektem zmian było powstanie „9 zaleceń specjalnych FATF”⁶², które stosowane wraz z 40 dotychczasowymi mają stanowić efektywny system zwalczania obu zjawisk⁶³.

Stosunkowo nową inicjatywą w walce z omawianym przestępstwem jest ogłoszona 12 grudnia 2000 r. w Palermo Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Została ona opracowana z inicjatywy i pod przewodnictwem Polski. W odniesieniu do problemu prania brudnych pieniędzy jest zbliżona do konwencji wiedeńskiej, łączy jednak ten proceder z większą liczbą przestępstw. Konwencja reguluje w sposób kompleksowy problematykę prewencji, ścigania i karania przestępczości zorganizowanej. Zobowiązuje ona państwa-strony do penalizacji następujących przestępstw: udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 5), prania pieniędzy (art. 6), korupcji funkcjonariuszy publicznych, zarówno w formie czynnej, jak i biernej (art. 8), oraz przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (art. 23). Konwencja nakłada również na strony obowiązek przyjęcia środków w celu ustanowienia odpowiedzialności osób prawnych za udział w przestępstwach, do których penalizacji zobowiązuje⁶⁴.

Przytoczone wyżej inicjatywy i regulacje o charakterze międzynarodowym stworzyły ramy organizacyjne do zwalczania zjawiska prania brudnych pieniędzy. Ramy te koncentrują się przede wszystkim na aspekcie prewencyjnym. Podkreślana jest należyta staranność wobec klienta, raportowanie podejrzanych transakcji, regulacje i nadzór wewnątrz instytucji finansowych, a dopiero na końcu podejmowany jest temat sankcji. Jednak mimo wielu przedsięwzięć i międzynarodowych uregulowań w ostatnich latach, problemem jest wdrażanie standardów w poszczególnych państwach. Rodzi się pytanie o skuteczność niektórych mechanizmów⁶⁵, choćby w postaci zaleceń grupy FATF, do których część państw (tzw. *high-risk and non-cooperative*

⁶¹ Zalecenia po raz pierwszy zostały zmienione w 1996 r., uwzględniając zmieniające się trendy w procederze prania brudnych pieniędzy. Od tego czasu ok. 130 państw przyjęło je (czyli także te spoza systemu FATF) i uznało za podstawowy standard w walce z omawianym zjawiskiem. Por.: J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.* s. 156; E. Pływaczewski, *Standardy...*, *op. cit.*, s. 97.

⁶² <http://www.fatf-gafi.org/documents/repository/ixspecialrecommendations.html> (dostęp: 21 sierpnia 2012 r.).

⁶³ E. Pływaczewski, *Standardy...*, *op. cit.*, s. 99.

⁶⁴ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, <http://bip.ms.gov.pl/pl/ministerstwo/wspolpraca-miedzynarodowa/wspolpraca-w-ramach--onz-i-obwe/konwencja-onz-w-sprawie-miedzynarodowej-przestepczosci-zorganizowanej/> (dostęp: 22 sierpnia 2012 r.).

⁶⁵ P. Reuter, E.M. Truman, *Chasing...*, s. 183 i nast.

jurisdictions) albo wcale się nie stosuje, albo wykazuje znaczące braki w implementacji określonych rozwiązań⁶⁶.

Regulacje Unii Europejskiej

Zarówno doświadczenia grupy FATF, jak i wcześniejsze regulacje międzynarodowe, o których wspomniano wyżej, wykorzystano podczas prac nad aktami prawnymi przyjętymi w ramach Wspólnot Europejskich: dyrektywie Rady Europejskiej nr 91/308/EWG z 10 czerwca 1991 r. w sprawie uniemożliwienia korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy⁶⁷, zmienionej następnie dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2001/97/WE z 4 grudnia 2001 r.⁶⁸, które zostały ostatecznie zastąpione dyrektywą nr 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu⁶⁹.

Celem dyrektywy 91/308/EWG była ochrona budowanego wówczas jeszcze rynku wewnętrznego oraz stabilności i wiarygodności instytucji finansowych. Dyrektywa ta wymagała od państw członkowskich wprowadzenia zakazu prania pieniędzy i zobowiązania sektora finansowego, obejmującego instytucje kredytowe i szeroką gamę innych instytucji finansowych, do identyfikowania swoich klientów, prowadzenia odpowiednich rejestrów, ustanowienia wewnętrznych procedur szkolenia personelu i zabezpieczeń w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz zgłaszania właściwym organom wszelkich przypadków, w których zachodzi podejrzenie prania pieniędzy. Dyrektywa 91/308/EWG zaprezentowała zatem całościową koncepcję zapobiegania praniu pieniędzy, wyznaczyła obszar kryminalizacji i obligatoryjne instrumentarium prewencyjne dla instytucji finansowych. W efekcie we wszystkich państwach Unii Europejskiej utworzono narodowe systemy walki z praniem brudnych pieniędzy, niekiedy wykraczające nawet poza jej wytyczne⁷⁰.

⁶⁶ Aktualna lista państw wysokiego ryzyka lub niewspółpracujących: <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/fatfpublicstatement-19october2012.html> (dostęp 23 listopada 2012 r.).

⁶⁷ Dz. U. L 166 z 28 czerwca 1991 r., s. 77.

⁶⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2001/97/WE z 4 grudnia 2001 r. zmieniająca dyrektywę Rady nr 91/308/EWG w sprawie przeciwdziałania wykorzystywaniu systemu finansowego w celu prania brudnych pieniędzy, Dz. Urz. WE 2001, Nr L 344, s. 76.

⁶⁹ Dz. U. L 309 z 25 listopada 2005 r., str. 15.

⁷⁰ Por.: J. Grzywacz, *Pranie...*, *op. cit.*, s. 153; M.M. Żolna, *Zjawisko...*, *op. cit.*, s. 16.

Dyrektywa 2005/60/WE, przejmując większość postanowień z wcześniejszych regulacji celem zachowania przejrzystości przepisów, uchyliła dyrektywę 91/308/EWG i tym samym wprowadzony został tekst jednolity.

Cele dyrektywy, która ma przede wszystkim zapobiegać wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy i finansowania terroryzmu⁷¹, wskazane są w preambule. U podstaw tego aktu prawnego leży dążenie do uzupełniania instrumentów prawnokarnych, służących zapobieganiu masowemu przepływowi brudnych pieniędzy oraz przeznaczaniu wartości majątkowych pochodzących z legalnych lub nielegalnych źródeł na cele terrorystyczne, a tym samym dążenie do zapewnienia stabilności i wiarygodności sektora finansowego oraz prawidłowego funkcjonowania rynku. Twórcy dyrektywy podkreślili, że początkowo definicja prania pieniędzy była ograniczona jedynie do przestępstw narkotykowych, jednak później postanowiono rozszerzyć zakres przestępstw źródłowych na inne, niezwiązane wyłącznie z narkotykami.

W art. 1 dyrektywy pranie brudnych pieniędzy zostało zdefiniowane jako umyślne postępowanie dokonywane w celu:

- konwersji lub przekazania mienia, ze świadomością, że pochodzi ono z działalności przestępczej lub z udziału w takiej działalności, celem ukrywania lub zatajania bezprawnego pochodzenia tego mienia, albo udzielania pomocy osobie, która bierze udział w takiej działalności, aby uniknęła ona prawnych konsekwencji tych działań,
- ukrycia lub zatajania prawdziwego charakteru mienia, jego źródła, miejsca położenia, przemieszczania, praw związanych z tym mieniem lub jego własnością, ze świadomością, że źródłem tego mienia jest działalność o charakterze przestępczym lub udział w takiej działalności,
- nabycia, posiadania lub korzystania z mienia, ze świadomością w momencie jego otrzymania, że mienie to pochodzi z działalności o charakterze przestępczym lub udziału w takiej działalności.

Postępowanie, o którym mowa w przytoczonej definicji, może przyjmować wszystkie formy zjawiskowe popełnienia przestępstw⁷², jak też usiłowanie ich popełnienia. Natomiast mienie zostało zdefiniowane jako „wszelkiego

⁷¹ W 2005 r. istotną zmianą było poszerzenie zakresu stosowania dyrektywy nr 2005/60/WE o przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu.

⁷² Sprawstwo, współsprawstwo, podżeganie i pomocnictwo. Więcej na ten temat zob. np.: L. Tyszkiewicz, *Współdziałanie przestępne i główne pojęcia z nim związane w polskim prawie karnym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1964; A. Wąsek, *Formy popełnienia przestępstwa w kodeksie karnym z 1997 r.*, w: *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Zeszyt 9, Warszawa 1998.

rodzaju aktywa, materialne lub niematerialne, rzeczy ruchome lub nieruchomości oraz dokumenty lub instrumenty prawne w jakiegokolwiek formie, łącznie z elektroniczną lub cyfrową, zaświadczające o prawie własności lub innych prawach do tych aktywów”⁷³.

W porównaniu z dotychczas obowiązującymi postanowieniami, rozszerzeniu uległ również krąg podmiotów będących adresatami obowiązków wynikających z przepisów dyrektywy. Zakresem unormowania objęte zostały nie tylko podmioty bezpośrednio związane z obrotem środkami finansowymi, takie jak instytucje kredytowe⁷⁴ bądź finansowe⁷⁵, ale również pośrednicy ubezpieczeniowi czy pośrednicy w obrocie nieruchomościami, audytorzy, zewnętrzni księgowi, doradcy podatkowi, a także – w ograniczonym zakresie – notariusze oraz przedstawiciele wolnych zawodów prawniczych⁷⁶. Wszystkie te podmioty zostały uznane za wyjątkowo narażone na potencjalne ryzyko ich wykorzystania w procederze prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. W tym miejscu warto podkreślić, że włączenie przedstawicieli wolnych zawodów prawniczych do grupy podmiotów objętych zakresem omawianej dyrektywy – zwłaszcza w związku z obowiązkami informacyjnymi – budzi kontrowersje w kontekście przestrzegania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej⁷⁷.

Dyrektywą objęto także inne osoby fizyczne i prawne handlujące towarami, w zakresie, w jakim płatności są dokonywane w gotówce w kwocie co najmniej 15 tys. euro, bez względu na to, czy transakcja jest dokonywana jako pojedyncza operacja, czy kilka operacji, które wydają się wzajemnie ze sobą powiązane⁷⁸. Państwa członkowskie mogą jednak podjąć decyzję o wyłączeniu tego ogólnego obowiązku w stosunku do osób fizycznych i prawnych, które prowadzą działalność finansową w sposób sporadyczny lub w bardzo

⁷³ Art. 3 pkt 3 dyrektywy 2005/60/WE.

⁷⁴ Definicja instytucji kredytowej art. 3 pkt 1 dyrektywy 2005/60/WE.

⁷⁵ Definicja instytucji finansowej art. 3 pkt 2 dyrektywy 2005/60/WE.

⁷⁶ Objęcie wolnych zawodów prawniczych obowiązkami wynikającymi z dyrektywy 2005/60/WE wiązało się z odnotowaniem (m.in. w raportach grupy FATF) wykorzystywania notariuszy w tworzeniu nowych tzw. spółek-krzaków, służących do prania brudnych pieniędzy, zwłaszcza w rajach podatkowych. Zob.: W. Filipkowski, K. Prokop, *Wolne zawody prawnicze a przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, „Państwo i Prawo”, nr 2/2006, s. 69.

⁷⁷ Por.: W. Filipkowski, K. Prokop, *Wolne...*, op. cit., s. 71; A. Golonka, *Konieczność czy przejaw konformizmu ustawodawcy? Rozważania na tle obowiązku rejestracji transakcji podejrzanych*, „Palestra”, nr 11/12-2005, s. 35 i nast.

⁷⁸ Jak zauważa się w literaturze, obowiązek ten stanowić może wyzwanie dla przedsiębiorstw średniej wielkości. Zob.: J. Długosz, *Europejska inicjatywa w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego”, nr 5/2007, s. 23.

ograniczonym zakresie, gdy występuje niewielkie ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu⁷⁹.

W dalszej kolejności w omawianej dyrektywie określono obowiązki, którym podlegają opisane wcześniej podmioty. Przede wszystkim obowiązuje państwa członkowskie do zakazania swoim instytucjom kredytowym i finansowym prowadzenia anonimowych rachunków lub anonimowych księżeczek oszczędnościowych, jak również nawiązywania stosunków w ramach bankowości korespondencyjnej z bankiem fikcyjnym⁸⁰. Dyrektywa wymaga dalej, by instytucje i osoby nią objęte stosowały środki należytej staranności, poprzez podejmowanie – z uwzględnieniem oceny ryzyka w zakresie np. typu klienta czy produktu – środków polegających na identyfikacji i weryfikacji tożsamości klienta lub rzeczywistego beneficjenta⁸¹. Środki takie, zgodnie z art. 7, powinny być podjęte w przypadku nawiązywania stosunków gospodarczych, przy przeprowadzaniu transakcji w wysokości co najmniej 15 tys. euro bez względu na to, czy transakcja jest przeprowadzana jako pojedyncza operacja czy kilka operacji, które wydają się ze sobą powiązane, a także gdy istnieje podejrzenie prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu bądź też wątpliwości co do prawdziwości wcześniej otrzymanych danych dotyczących tożsamości klienta. Identyfikacja klienta lub też ustalenie rzeczywistego beneficjenta należą zatem do priorytetowych obowiązków podmiotów objętych omawianą dyrektywą.

⁷⁹ Wspomniana możliwość została uregulowana w dyrektywie Komisji 2006/70/WE z dnia 1 sierpnia 2006 r. ustanawiającej środki wykonawcze do dyrektywy 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do definicji osoby zajmującej eksponowane stanowisko polityczne, jak również w odniesieniu do technicznych kryteriów stosowania uproszczonych zasad należytej staranności wobec klienta oraz wyłączenia z uwagi na działalność finansową prowadzoną w sposób sporadyczny lub w bardzo ograniczonym zakresie. (Dz. U. L 214 z 4.8.2006, str. 29). Art. 4 dyrektywy Komisji 2006/70/WE stanowi, że osoby fizyczne i prawne prowadzą działalność w sposób ograniczony lub sporadyczny, gdy: ich działalność finansowa jest ograniczona pod względem wartości bezwzględnych, czyli obroty nie przekraczają stosunkowo niskiego progu, określanego na szczeblu krajowym; działalność finansowa jest ograniczona pod względem transakcji, tj. ustalony na szczeblu krajowym dla poszczególnych rodzajów działalności finansowej próg jest wystarczająco niski, aby dane rodzaje transakcji były niepraktyczną i nieefektywną metodą prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu i nie przekraczały 1 tys. euro; działalność finansowa nie jest działalnością podstawową tzn. gdy obroty z działalności finansowej nie przekraczają 5 proc. całkowitych obrotów danej osoby prawnej lub osoby fizycznej.

⁸⁰ Zgodnie z art. 3 pkt 10 dyrektywy 2005/60/WE, „Bank fikcyjny” oznacza „instytucję kredytową lub instytucję prowadzącą równoważną działalność, utworzoną na terytorium państwa, w którym nie jest ona fizycznie obecna i instytucja nie jest powiązana z działającą legalnie grupą finansową”.

⁸¹ Zgodnie z art. 3 pkt 6 dyrektywy 2005/60/WE „rzeczywisty beneficjent” oznacza: „osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które ostatecznie są właścicielami lub sprawują kontrolę nad klientem lub osobą fizyczną, w imieniu których przeprowadzana jest transakcja lub prowadzona jest działalność”.

Gdy dana instytucja lub osoba nie jest w stanie spełnić wymogów stosowania środków należytej staranności wobec klienta, państwa członkowskie wymagają, aby nie przeprowadzała ona transakcji za pomocą rachunku bankowego, nie nawiązywała stosunków gospodarczych i nie realizowała transakcji lub aby rozwiązała stosunki gospodarcze oraz rozważyła poinformowanie właściwej jednostki analityki finansowej⁸². Możliwe jest jednak w ramach uproszczonych zasad należytej staranności zezwolenie podmiotom objętym dyrektywą na niestosowanie pełnych wymogów w odniesieniu do klienta, produktu lub transakcji, w przypadku których ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu jest niewielkie⁸³. Oceniając, czy ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu jest niskie, państwa członkowskie powinny zwracać szczególną uwagę na działalność tych klientów lub na tego rodzaju produkty czy transakcje, które ze względu na swój charakter mogą być z dużym prawdopodobieństwem wykorzystywane do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. Dyrektywa wprowadza także procedury tzw. wzmożonej należytej staranności wobec klienta⁸⁴ w sytuacjach podwyższonego ryzyka.

Ważną okolicznością uzasadniającą stosowanie wzmożonej należytej staranności wobec klienta jest realizowanie transakcji lub podjęcie stosunków gospodarczych z osobami zajmującymi eksponowane stanowiska polityczne, mieszkającymi w innym państwie⁸⁵. Pojęcie osoby zajmującej eksponowane stanowisko polityczne definiuje art. 3 pkt 8 dyrektywy, określając ją jako: „osobę fizyczną, która sprawuje lub sprawowała znaczące funkcje publiczne, jak również członka najbliższej rodziny oraz osoby znane jako bliscy współpracownicy tych osób”. Jest to, jak się wydaje, definicja dosyć szeroka i nieprecyzyjna, stąd też bardziej szczegółowe uregulowanie, mające zapewnić spójne stosowanie tego pojęcia, znalazło się w dyrektywie ustanawiającej

⁸² Art. 9 ust. 5 dyrektywy 2005/60/WE.

⁸³ Art. 11 ust. 2 i 5 dyrektywy 2005/60/WE. Szczegółowe okoliczności, w których istnieje możliwość realizacji uproszczonej procedury należytej staranności wobec klienta, zostały określone w art. 3 dyrektywy ustanawiającej środki wykonawcze (patrz przypis 57) i obejmują m.in. przypadki, w których:

- klient pełni funkcje publiczne na mocy pierwotnego lub pochodnego prawa wspólnotowego;
- tożsamość klienta jest publicznie dostępna, przejrzysta i pewna;
- działalność klienta, jak również jego rachunkowość są przejrzyste.

⁸⁴ Sekcja 3 dyrektywy 2005/60/WE.

⁸⁵ Art. 13 ust. 4 dyrektywy 2005/60/WE.

środki wykonawcze⁸⁶. W odniesieniu do identyfikacji opisanych osób należy stosować wzmożoną staranność przejawiającą się m.in. w posiadaniu specjalnych procedur, uzyskaniu zezwolenia zwierzchników najwyższego szczebla na nawiązanie stosunków gospodarczych z takimi klientami. Wymagane jest także czynienie odpowiednich kroków w celu ustalenia źródła majątku i źródła pochodzenia środków zaangażowanych w ramach stosunków gospodarczych lub transakcji oraz prowadzenie ciągłej, wzmożonej kontroli danego stosunku gospodarczego. Odpowiednie procedury wzmożonej należytej staranności przy identyfikacji i weryfikacji klienta stosowane są także przy podejmowaniu transgranicznych stosunków w ramach bankowości korespondencyjnej z instytucjami będącymi korespondentami z państw trzecich⁸⁷.

W myśl art. 20 dyrektywy instytucje i osoby objęte jej przepisami zobligowane są do zwracania szczególnej uwagi na wszelką działalność, która – jak się wydaje – wypełnia w dużym stopniu znamiona transakcji związanej z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu. Dotyczy to w szczególności transakcji skomplikowanych lub o wyjątkowo dużej wartości oraz wszelkich niezwykłych rodzajów transakcji, które nie mają wyraźnego celu gospodarczego lub widocznego celu zgodnego z prawem.

W celu efektywnego zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu każde z państw członkowskich zobowiązane jest do ustanowienia jednostki analityki finansowej⁸⁸. Jednostki te funkcjonują w charakterze krajowego centrum odpowiedzialnego za otrzymywanie, analizowanie i ujawnianie właściwym organom informacji, które dotyczą potencjalnego prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu⁸⁹. Instytucje oraz osoby

⁸⁶ Zgodnie z art. 2 ust. 1 dyrektywy wykonawczej przywołanej w przypisie 57, przez osoby takie rozumie się:

- szefów państw, szefów rządów, ministrów oraz wiceministrów lub zastępców ministrów;
- członków parlamentu;
- członków sądów najwyższych, trybunałów konstytucyjnych oraz innych organów sądowych wysokiego szczebla, których decyzje nie podlegają apelacji, z wyjątkiem sytuacji nadzwyczajnych;
- członków trybunałów obrachunkowych oraz zarządów banków centralnych;
- ambasadorów, *chargés d'affaires* oraz wyższych oficerów sił zbrojnych;
- członków organów administracyjnych, zarządczych lub nadzorczych przedsiębiorstw państwowych.

⁸⁷ Art. 13 ust. 3 dyrektywy 2005/60/WE wymienia np.: gromadzenie wystarczających informacji o instytucji będącej korespondentem w celu zrozumienia w pełni charakteru jej działalności; ustalenie na podstawie publicznie dostępnych informacji wiarygodności instytucji i jakości nadzoru; ocenę środków kontroli w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu stosowane przez instytucję będącą korespondentem; uzyskanie zgody zwierzchników najwyższego szczebla przed ustanowieniem nowej relacji bankowości korespondencyjnej.

⁸⁸ Financial intelligence unit. W Polsce funkcję tę pełni Departament Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów.

⁸⁹ Art. 21 dyrektywy 2005/60/WE.

objęte omawianą dyrektywą zobligowane są do niezwłocznego informowania, z własnej inicjatywy, wskazanych wyżej jednostek o podejrzeniu, że popełniono lub usiłowano popełnić przestępstwo prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu⁹⁰.

Wyjątek od powyższej reguły stanowią notariusze i przedstawiciele wolnych zawodów prawniczych, dla których państwa członkowskie mogą wyznaczyć w miejsce jednostki analityki finansowej, odpowiedni organ danego samorządu zawodowego jako organ, do którego należy kierować informacje w pierwszej kolejności⁹¹. W tym miejscu warto podkreślić regulację art. 23 ust. 2, która w stosunku do notariuszy i wolnych zawodów prawniczych, a także do audytorów, zewnętrznych księgowych oraz doradców podatkowych wyłącza obowiązek przekazywania uprawnionym organom takich informacji, które przedstawiciele wymienionych grup zawodowych, otrzymują od swojego klienta lub uzyskują na jego temat podczas ustalania jego sytuacji prawnej lub podczas reprezentowania tego klienta w postępowaniu sądowym, lub w związku z takim postępowaniem, włączając w to doradztwo w sprawie wszczynania lub unikania postępowania, bez względu na to, czy takie informacje są uzyskane lub otrzymane przed takim postępowaniem, w jego trakcie czy po jego zakończeniu.

Konsekwencją powiadomienia uprawnionej jednostki o zaistniałym podejrzeniu prania pieniędzy bądź finansowania terroryzmu jest obowiązek wstrzymania wykonania podejrzonej transakcji⁹². Jeżeli nie można tego zrobić lub jeżeli wstrzymanie transakcji może zaszkodzić wykryciu osób czerpiących korzyści z prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, właściwe instytucje i osoby powiadamiają jednostkę analityki finansowej natychmiast po dokonaniu transakcji.

Dyrektywa nie zawiera wyłącznie nakazu identyfikowania klienta i przekazywania informacji na temat podejrzanych transakcji uprawnionym jednostkom. Konieczne jest również przechowywanie rejestrów i danych statystycznych związanych z przypadkami prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Celowi temu służy tworzenie procedur wewnętrznych, szkolenia dla pracowników i dostęp do aktualnych danych⁹³. Przechowywanie wymienionych dokumentów przez okres co najmniej 5 lat, a także prowadzenie szczegółowych statystyk ma ułatwić przeprowadzenie dochodzenia i anali-

⁹⁰ Art. 22 ust. 1, lit. a) dyrektywy 2005/60/WE.

⁹¹ Art. 23 ust. 1 dyrektywy 2005/60/WE.

⁹² Art. 24 ust. 1 dyrektywy 2005/60/WE.

⁹³ Art. 30 i nast. dyrektywy 2005/60/WE.

zy możliwych przypadków prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu przez jednostkę analityki finansowej lub inne właściwe organy.

Zgodnie z postanowieniami dyrektywy, za naruszenia przepisów krajowych, przyjętych zgodnie z jej wymogami, do odpowiedzialności mogą zostać pociągnięte zarówno osoby fizyczne, jak i prawne. Nie określa ona wysokości kar czy minimalnych progów sankcji, a stwierdza jedynie, że muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające.

Zgodnie z dyrektywą, Komisja Europejska zobligowana jest do przygotowywania co 3 lata (pierwszy raz do 15 grudnia 2009 r.) sprawozdań dotyczących wykonania jej zaleceń i przedstawienia ich Parlamentowi Europejskiemu i Radzie. Ponadto państwa członkowskie zostały zobowiązane do wprowadzenia w życie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych, niezbędnych do jej wykonania, do 15 grudnia 2007 r.⁹⁴.

Polskie regulacje prawne

Polski system przeciwdziałania przestępstwu prania brudnych pieniędzy i jego zwalczania ma o wiele krótszą historię niż rozwiązania europejskie czy światowe i powstawał w kilku etapach⁹⁵. Pierwszy etap przypadł na lata 1990–1991 i obejmował analizę regulacji prawnych obowiązujących w innych państwach, w szczególności państwach członkowskich Wspólnot Europejskich, oraz nawiązywanie kontaktów międzynarodowych, zwłaszcza na szczeblu organów ścigania. W latach 1992–1993 dokonano nowelizacji prawa bankowego⁹⁶. Ukazało się również zarządzenie prezesa Narodowego Banku Polskiego⁹⁷ regulujące zasady postępowania banków w sytuacji lokowania środków pieniężnych lub innych wartości majątkowych pochodzących z przestępstwa oraz dokonywania wpłat gotówkowych przekraczających określoną kwotę. W etapie trzecim, w latach 1994–1995, nastąpiła penalizacja prania pieniędzy, a także znowelizowano ustawę o ochronie obrotu gospodarczego⁹⁸. W latach 1996–1999 po raz kolejny znowelizowano

⁹⁴ Obowiązek ten nie został zrealizowany przez część państw członkowskich i w czerwcu 2008 r. Komisja wystosowała wnioski do 15 państw, m.in. Niemiec, Francji i Polski, w celu przedstawienia uzasadnień naruszenia przepisów i niewdrożenia dyrektywy 2005/60/WE.

⁹⁵ J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy. Kryminologiczna i kryminalistyczna ocena transakcji podejrzanych*, wyd. TWIGGER, Warszawa 2002, s. 172.

⁹⁶ Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665.

⁹⁷ Dz. Urz. NBP z 1992 r. Nr 16/92, poz. 20.

⁹⁸ Dz. U. z 1994 r. Nr 126, poz. 615.

prawo bankowe oraz uchwalono Kodeks karny, w tym art. 299 określający odpowiedzialność karną za pranie pieniędzy. Ostatni etap, trwający od roku 2000, obejmował uchwalenie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł⁹⁹ oraz kolejne nowelizacje odpowiednich aktów prawnych, w tym art. 299 Kodeksu karnego i samej ustawy, która po ostatnich zmianach ogłoszonych w 2010 r. nosi tytuł „o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu”¹⁰⁰. Na polskim gruncie trzon regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i jego zwalczania stanowią przepisy tej ustawy oraz art. 299 Kodeksu karnego.

Zakończenie

Problem prania brudnych pieniędzy nie jest zjawiskiem nowym. Proceder ukrywania faktycznego pochodzenia środków pieniężnych z działalności przestępczej związany jest przede wszystkim z funkcjonowaniem zorganizowanej przestępczości. W ostatnich latach problem ten rozrasta się i wywiera duży wpływ na międzynarodowy system finansowy i gospodarkę światową. Szacuje się, że coroczna wartość dochodów, które pochodzą z prania brudnych pieniędzy może sięgać nawet 5% światowego PKB.

Przestępcy, w celu wprowadzenia do systemu finansowego swoich nielegalnych dochodów, wykorzystują postępujący proces globalizacji i skomplikowania rynków światowych oraz rozwój technologiczny. Bazując na swobodzie przepływu kapitału, wielości instrumentów finansowych i nowoczesnych technologiach informatycznych, dokonują szeregu skomplikowanych transakcji w celu ukrycia źródeł swoich przychodów. Stanowiąca fundament jednolitego rynku wewnętrznego Unii Europejskiej swoboda przepływu towarów, osób, usług i kapitału staje się zatem narzędziem w podejmowaniu nielegalnych działań we wskazanym zakresie.

W szczególności systemy bankowości elektronicznej i e-płatności oferują duże możliwości osobom uczestniczącym w praniu brudnych pieniędzy. Pojawia się pytanie, jak skutecznie stosować jeden z podstawowych filarów zapobiegania i zwalczania omawianego zjawiska, czyli zasadę *know your client*, kiedy klientem może być ktokolwiek, na drugim końcu świata, korzystający

⁹⁹ Dz. U. z 2000 r. Nr 116, poz. 1216.

¹⁰⁰ Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 276.

z usług elektronicznego banku. Poufność danych i anonimowość oferowane przez instytucje bankowe świadczące usługi *online* to warunki szczególnie pożądane przez osoby starające się ukryć źródła swoich dochodów¹⁰¹. Zatem jeden z podstawowych filarów zwalczania procederu polegający na zniesieniu anonimowości w relacjach między bankiem czy instytucją finansową a klientem będzie poddawany szczególnym wyzwaniom.

Nie bez znaczenia pozostaje też zagrożenie ze strony ugrupowań terrorystycznych. Realizacja ataków terrorystycznych wymaga często znacznych nakładów finansowych na działania logistyczne. Oczywistym przykładem mogą być ataki na World Trade Center z 11 września 2001 r., kiedy terroryści najpierw przez wiele miesięcy prowadzili przygotowania, m.in. uczestnicząc w kursach pilotażu. Pozbawianie takich organizacji środków finansowych osłabia zatem w sposób istotny ich możliwości działania. Problemem jest jednak fakt, że o ile środki na tego typu aktywność pochodzące z działalności przestępczej jest łatwiej wysledzić, to zdarzają się sytuacje, kiedy fundusze pochodzą z legalnych źródeł, różnego rodzaju fundacji, organizacji charytatywnych czy związków wyznaniowych wspierających terroryzm. Pojawia się kwestia transferu środków przez imigrantów legalnie podejmujących pracę do swoich macierzystych państw. Znane jest także zjawisko *state-sponsored terrorism*, czyli angażowania się niektórych państw we wspieranie ugrupowań terrorystycznych. Następuje wtedy niejako odwrotny proces niż pranie brudnych pieniędzy, ponieważ legalne środki, które poprzez skomplikowany system przepływów trafiają do grup terrorystycznych, dopiero mają być wykorzystane do przygotowania i przeprowadzenia ataków.

Narastające zatem zagrożenie ze strony transgranicznej zorganizowanej przestępczości, organizacji terrorystycznych oraz skala procederu prania brudnych pieniędzy spowodowały, że społeczność międzynarodowa, w tym także na obszarze Unii Europejskiej, podjęła działania mające zapobiegać i zwalczać te zjawiska. Wyrazem tych działań są różnego rodzaju międzynarodowe inicjatywy organizacyjne i prawne, uniemożliwiające korzystanie z systemu finansowego w celu prania brudnych pieniędzy. Główne w tym zakresie rozwiązania w Unii Europejskiej zawiera dyrektywa nr 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, która zastąpiła dyrektywę Rady Europejskiej

¹⁰¹ P. Lilley, *Dirty Dealing. The Untold Truth About Global Money Laundering*, Kogan Page Publishers, 2006, s. 109.

nr 91/308/EWG z 10 czerwca 1991 r. Dyrektywy te wymogły na państwach członkowskich wprowadzenie zakazu prania pieniędzy i zobowiązanie sektora finansowego, obejmującego banki i szeroką gamę innych instytucji finansowych, do identyfikowania swoich klientów, prowadzenia odpowiednich rejestrów, ustanowienia wewnętrznych procedur szkolenia personelu i zabezpieczeń w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz zgłaszania właściwym organom wszelkich przypadków, w których zachodzi podejrzenie prania pieniędzy.

Wydaje się, że obecnie stworzone ramy tworzą całościową koncepcję zapobiegania praniu pieniędzy, obejmując mechanizmy prewencyjne i system sankcji. Jednak przyjęte rozwiązania stale poddawane są testom, a jako przykłady można podać podejrzenia o pranie pieniędzy w stosunku do jednego z największych banków HSBC¹⁰² czy też funkcjonowanie w Polsce tzw. instytucji parabankowych¹⁰³. Kluczowym elementem walki z praniem brudnych pieniędzy jest właściwe wdrożenie i stosowanie przyjętych na poziomie międzynarodowym rozwiązań w porządku prawnym poszczególnych państw.

¹⁰² S. Nasiripour, *US Panel To Detail Findings of HSBC Probe*, „The Financial Times”, 9 lipca 2012 r., <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/39141c1e-c9ee-11e1-844e-00144feabdc0.html#axzz25h4VzP6C> (dostęp 6 września 2012 r.).

¹⁰³ *Amber Gold prala brudne pieniądze?*, PAP, 9 sierpnia 2012 r.